

Ədəbiyyat:

1. Əliyev T.Ş., Babayev L.B. Regional innovasiya sisteminin təşkili və idarə edilməsi. Bakı: Elm və təhsil, 2013.
2. Schumpeter. The Theory of Economic Development, 1934.
3. The Benefits of Innovative Entrepreneurship. URL: <https://allthingsinnovation.com/content/the-benefits-of-innovative-entrepreneurship>

AQRAR SAHƏDƏ YAŞIL İQTİSADİYYATI TƏTBİQİNƏ İNNOVATİV YANAŞMA VƏ KADR HAZIRLIĞI

*Məmmədli Yeganə Zakir qızı, i.f.d., b/m.
Mingəçevir Dövlət Universiteti*

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, elmi-texniki tərəqqi və yeni texnologiyaların tətbiqi əslində məhsuldar qüvvələr sahəsində köklü dəyişikliklər, elmi yeniliklərin istehsalda davamlı olaraq tətbiqi bütövlükdə müasir iqtisadi həyatın ən mühüm normalarından birinə çevrilmişdir. Odur ki, innovasiyalı yanaşma bütövlükdə dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin iqtisadiyyatında, eləcə də müasir Azərbaycan iqtisadiyyatında əhəmiyyətli rol oynamış və müasir dövrdə baş verən qlobal böhrandan çıxış imkanlarından biri olmuşdur.

Araşdırmaları ümumiləşdirərək belə qənaətə gəlmək olar ki, əslində innovasiyalar kifayət qədər qabiliyyət və istedadın reallaşdırılmasını tələb edən biliklərin məcmusudur. İnnovasiya fəaliyyətini novatorluq, yenilikçilik xarakterizə edir ki, bu da ilk növbədə bir sahədə aktiv şəkildə fəaliyyət göstərmək imkanına malik olur. İnnovasiyaların müvəffəqiyyətli olması əmək fəaliyyətinin və gücün bir sahəyə yönəldilməsini tələb edir. Əgər təsərrüfat subyektləri və ayrı-ayrı fiziki şəxslər buna hazır deyilsə müsbət nəticə əldə etmək mümkün deyil.

Yeni elmi-texniki məhsul, maya dəyəri öz analoqları ilə müqayisədə nisbətən aşağıda olan yeni istehsal deməkdir. Təbiidir ki, innovasiyaların əldə edilməsi üçün ilk növbədə istehsalatda mütərəqqi texnologiyaların tətbiqi vacibdir. Nəzərə almaq lazımdır ki, iqtisadiyyatın digər sahələri ilə müqayisədə kənd təsərrüfatında innovasiyaların tətbiqi kifayət qədər mürəkkəbdir.

Əhalinin yüksək keyfiyyətli qida məhsullarına tələbatını maksimum ödəmək və ölkənin ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə kənd təsərrüfatının və onunla qarşılıqlı əlaqəyə malik sahələrin davamlı inkişafı müasir şəraitdə dövlətin aqrar siyasətinin ən mühüm vəzifələridir. Birtərəfli yanaşma bazar iqtisadiyyatı şəraitində istər kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları, istərsə də bütövlükdə aqrar-emal sektorunun köklü problemlərini aradan qaldırmaq iqtidarında deyildir. Təbii ki, bütün bunlar istehsalın iqtisadi səmərəliliyinə də öz təsirini göstərir. Məlumdur ki, köhnə texnologiya əsasında məhsul buraxılışı son nəticədə yüksək rəqabətə davamlılığın təmin edilməsinə imkan vermir. İnkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatlı ölkələrdə elmi-texniki tərəqqinin ən yeni kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalına, xüsusilə daha çox emal sənayesinə tətbiqinə üstünlük verir ki, bu da istehsalın rəqabətə davamlılığına əlverişli şərait yaradır.

Hesab edirik ki, müasir şəraitdə Azərbaycanın kənd təsərrüfatının modern inkişafına güclü təkan verə biləcək innovasiya proseslərinin səmərəli inkişafına neqativ təsir göstərən bir sıra amillər mövcuddur. Buna misal olaraq mövcud texniki və texnoloji səviyyənin müasir dövrün tələblərinə tam cavab verməməsi, əsas fondların köhnəlməsi və dövrüyyə fondlarının yetərsizliyi, əhalinin, xüsusən də kənd əhalisinin alıcılıq qabiliyyətinin aşağı səviyyədə olması, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların innovasiyaların mənimsənilməsində yetərli səviyyədə maraqlarının olmaması, innovasiya fəaliyyətinin subyektləri kimi iştirakçıların qarşılıqlı münasibətlərini və məsuliyyətini tənzimləyən qanunvericilik bazasının, normativ aktların yetərsizliyi, bütövlükdə isə bu sahədə innovasiyaların mənimsənilməsi sisteminin olmamasını misal göstərə bilərik.

İnnovasiya fəallığının səviyyəsi hər bir müəssisədə kadr potensialının təhsilindən, texniki-texnoloji və iqtisadi hazırlıq səviyyəsindən, baza ixtisasının mövcud olub-olmamasından asılıdır. Bu innovasiyanın qavranılması və konkret istehsalatda onun istifadə edilməsindən gözlənilən səmərənin qiymətləndirilməsini təmin edir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində çoxukladlı kənd təsərrüfatının istehsalının səmərəliliyi rəhbərlərin və mütəxəssislərin hazırlıq səviyyəsindən və işgüzarlıq keyfiyyətindən asılıdır.

Müasir inkişaf dövründə aqrar sahənin innovativ istehsalla təmin olunmasında mövcud olan problemlərdən biri də bu tələbata cavab verə biləcək kadr təminatıdır. Aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, müasir qloballaşma iqtisadi inteqrasiya və elmi-texniki yeniliklər dövründə Azərbaycanda aqrar sahənin kadr təminatı sistemində hələ də müəyyən çatışmazlıqlar müşahidə olunur və aqrar təhsilə maraq hələ də istənilən səviyyədə deyildir. Odur ki, bu sahəyə dövlət tərəfindən xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə ixtisaslaşmış ali təhsil müəssisəsi olan ADAU-nun maddi-texniki bazasının inkişaf etdirilməsi, ixtisasların genişləndirilməsi və bu ixtisaslar üzrə dövlət sifarişlərinin artırılmasına xüsusi diqqət yetirilir.

Kadr hazırlığının digər vacib istiqamətlərindən biri də kənd təsərrüfatı üçün peşə ixtisasları üzrə kadrların hazırlanmasıdır. Son illər kənd təsərrüfatı və aqrobiznes üzrə təhsil almış məzunların sayında azalma müşahidə edilmişdir. Kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı sahəsi üzrə 2015-ci ildə cəmi 40 tələbə təhsil almışdır. Ümumilikdə isə aqrar sahənin yüksəkixtisaslı kadrlara olan tələbatının ödənilməsi səviyyəsinin yüksəldilməsi hazırda aktual vəzifələrdən biridir.

Kənddəki peşəkar kadrlar bu sahənin innovasiyalı inkişafının, o cümlədən innovasiyaların mənimsənilməsinin bazisini təşkil edir. Bununla əlaqədar qeyd etməliyik ki, hazırda innovasiya prosesinin ən fəal iştirakçıları alimlər, elmi-texniki işçilər, ali məktəb müəllimləri, informasiya, məsləhət, tətbiq mərkəzlərinin və digər tətbiq qurumlarının mütəxəssisləri olmalıdır.

Əcnəbi tərəfdaşlarla əməkdaşlıq kənd təsərrüfatı məsləhət sistemində öyrədici tədbirlərin təşkilində böyük əhəmiyyət kəsb edə bilər. İngiltərə, Hollandiya, Almaniya, Danimarka, ABŞ, Şotlandiya, İsveç və digər ölkələrin müvafiq mərkəzlərinə mütəxəssislərin göndərilməsi təşkil edilməli, öyrədici və nümayiş tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün həmin ölkələrdən müəllimlər və ekspertlər dəvət edilməlidir.

Kənd təsərrüfatı məsləhət xidməti sistemində kadrların hazırlanmasının təşkilində müsbət məqamlarla yanaşı ciddi problemlər də ola bilər. Məsələn, kadrların hazırlanması lazımınca əlaqələndirilmir; kifayət qədər maliyyə vəsaiti ayrılır; kadrların ixtisasının artırılması ilə məşğul olan müəssisələrin texniki təchizatı və proqram təminatı müasir tələblərə cavab vermir.

Kənd təsərrüfatı məsləhət xidmətinin kadr təminatının vəziyyətinin və bu sahədə mövcud problemlərin təhlili göstərir ki, hələlik kadrlar hazırlanması üçün dolğun sistem yaratmaq mümkün olmamışdır.

Öyrədilən şəxs zaman və məkan etibarilə harada yerləşməsindən asılı olmayaraq müasir telekommunikasiya texnologiyalarının və texniki vasitələrin köməyi ilə müəllimlə dinləyici arasında qarşılıqlı təsir prosesini həyata keçirməyə imkan verən distansion təlim informasiya-məsləhət mərkəzləri mütəxəssislərinin hazırlanması və onların ixtisas səviyyəsinin artırılması üzrə perspektivli istiqamətlərdən biridir. Distansion təlim yol xərcləri, mənzil xərcləri və metodik vəsaitlərlə bağlı məsrəf maddələrini praktiki olaraq istisna edir. Məsləhət xidmətləri üçün distansion təlimdən istifadə edilməsi müxtəlif istiqamətlər üzrə mütəxəssislərin istehsalatdan ayrılmadan öyrədilməsinə, həmçinin öz mütəxəssislərinin hazırlanması prosesində qarşıya çıxan konkret problemləri həll etməyə imkan verəcəkdir. İnformasiya-məsləhət mərkəzlərinin işçiləri üçün distansion təlim planlaşdırılmış məsləhətləri, məsləhətçilərin ixtisas səviyyəsinin artırılması və onların təkrar hazırlıq keçərək mütəxəssis diplomu alması şəklində həyata keçirilə bilər.

Azərbaycanın aqrar sahəsində kənd təsərrüfatı məsləhət xidmətləri kadrlarının öyrənilməsində beynəlxalq proqram və layihələrin həyata keçirilməsinin müsbət nəticələri nəzərə alınaraq, bu istiqaməti daha da genişləndirmək, kənd təsərrüfatı məsləhət xidmətlərinin inkişafının mövcud vəziyyəti Azərbaycandakına yaxın olan başqa ölkələrin Azərbaycan şəraitinə adaptasiya edilə biləcək təcrübəsini geniş təbliğ etmək və bu təcrübədən istifadə etmək məqsədəuyğundur.

Məsləhətçilərin həm ölkədə, həm də xaricdə qabaqcıl kənd təsərrüfatı və emal müəssisələrinə baş çəkməsi təcrübəsindən geniş istifadə edilməsi qabaqcıl istehsalat təcrübəsinin yayılması üçün stimula olacaq, istehsalın idarə edilməsinin yeni texnologiya və metodlarının hərtərəfli öyrənilməsinə imkan verəcəkdir.

Gələcəyə istiqamətlənmiş perspektivli kadr siyasətinin həyata keçirilməsi üçün kənd əmtəə istehsalçılarının və əhalinin mənafeələrini məsləhətçi mütəxəssislərin ixtisas səviyyəsi ilə uzlaşdırmağa imkan verən mütəmadi kadr planlaşdırılması olmalıdır. Planlaşdırmanın məqsədi – iş yerlərinin lazımı vaxtda, zəruri həcmdə onların qabiliyyətinə, istəklərinə və məsləhət xidmətləri bazarının tələblərinə uyğun yüksək ixtisaslı mütəxəssislərlə təmin etməkdir.

Həmçinin dayanıqlı inkişaf prinsiplərinə əsaslanmaqla, rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emal sektorunun formalaşdırılmasına nail olmaq üçün strateji hədəflər müəyyən edilmişdir. Strateji yol xəritəsində ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması, kənd təsərrüfatı sahəsində istehsal vasitələri bazarının inkişafı, elmi-təminatın, təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, gənc mütəxəssislərin bu sahəyə cəlb edilməsi yönəlmiş tədbirlərin işlənilməsi və hazırlanması və

həyata keçirilməsi, mövcud kadr potensialından səmərəli istifadə edilməsi əlverişli biznes mühitinin formalaşdırılması kimi məsələlər öz əksini tapır.

Son illərin iqtisadi analizləri onu göstərir ki, iqtisadi artım dəyişməz olaraq kənd təsərrüfatının ümumi məhsulda, gəlirdə və məşğulluqda payının azalması ilə müşayiət olunur. İnkişafın daha irəli getmiş mərhələlərində kənd təsərrüfatında çalışan işçi qüvvəsi azalmağa başlayır.

Moderləşməyə təsir göstərən faktorlardan biri də aqrar sahədə aparılan elmi tədqiqatlar, tədqiqatlara çəkilən xərclərdir. Dünya ölkələri içərisində aqrar elmlərə çəkilən xərclərə görə birinci yerdə Hindistan (16,7 %), ikinci yerdə Argentina (11,4 %), üçüncü yerdə isə qonşu ölkə Qazaxıstan (11,1%), Rusiya isə (4,4 %)-lə qərarlaşıb. Ölkəmizdə isə bu sahədə elmə çəkilən xərclərin ÜDM-ə nisbəti illərdir ki, 0,2 % təşkil edir. Əfsuslar ki, aqrar sahədə elmə çəkilən xərclər üzrə statistik məlumatlar əldə etmək mümkün deyil. Bu eləcə də Rusiyaya aiddir.

Aqrar sahədə elmi tədqiqatların aparılmasına gəldikdə yetərincə tədqiqatçılar tərəfindən Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzində tədqiqat işləri yerinə yetirilir. Lakin tədqiqat işlərinin təcrübəyə tədqiqi ürəkaçan səviyyədə deyil. Burada bir neçə səbəbi qeyd etmək olar:

- Aqrar tədqiqatların sahibkarlar tərəfindən maliyyələşdirilməsinin zəif olması və ya sahibkarların bu sahəyə maraqlı olmaması;
- Aqrar sahibkarlarla tədqiqatçılar arasında kordinasiyanın olmaması;
- Aqrar tədqiqatlarla bağlı biznes subyektlərinin məlumatsızlığı və s.

Dövlət tərəfindən aqrar tədqiqatların aparılmasına bir sıra dəstək mexanizmləri həyata keçirilmişdir. Xarici ölkələrdə təcrübə keçmək və zamanın tələbinə cavab verən innovativ texnologiyaların öyrənilməsi məqsədi ilə doktoran və dissertantların tədqiqat tədbirləri təşkil olunur. Aqrar sahədə problemlər və aktual mövzularla əlaqəli konfranslar, seminarlar təşkil edilir. Tələbələrin aqrar sektora cəlb edilməsi üçün stimullaşdırıcı tədbirlər aparılır, məsələn, universitetə qəbul zamanı yüksək nəticə göstərən tələbələr yüksək məbləğli hədiyyələrlə mükafatlandırılırlar.

Ədəbiyyat

1. Alıyev İ.H. və Soltanlı İ.Q. Aqrar sahənin modernləşməsi və rəqabət qabiliyyətliliyinin təmin olunması problemləri. Bakı: Avropa, 2017. 428 s.
2. Kənd Təsərrüfatının İqtisadiyyatı. *Azərbaycan respublikası kənd təsərrüfatı nazirliyi aqrar tədqiqatlar mərkəzi, elmi-praktiki jurnal*. 2020. № 4 (34).
3. İbrahimov İ.H. Aqrar sahənin iqtisadiyyatı: Monoqrafiya. Bakı, 2016. 655 s.
4. Uyğun Aksoy, İsmet Boz, Həzi Eynalov, Yaqub Quliyev Azərbaycanda orqanik kənd təsərrüfatı. Hazırkı durum və gələcək inkişaf potensialı, BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı. Bakı, 2018.